

УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ – РУШІЙ НОВОЇ ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ В ЖИТТІ ЗАКАРПАТТЯ

Михайло Фатула
доктор мед. наук, професор,
академік Академії наук
вищої школи України,
м. Ужгород

Дезидерій Петнегазі
канд. мед. наук,
заслужений лікар України,
закордонний член Академії наук
Угорщини,
м. Ужгород

Однією з важливих і доленосних подій в історії повоєнного Закарпаття стало відкриття у важкий 1945 рік в Ужгороді державного університету з історичним, філологічним, біологічним та медичним факультетами. Заклад був розрахований всього на 168 місць. Першими студентами стали юнаки та дівчата, які раніше не мали можливості отримати вищу освіту в рідному краї, і тільки окремих вдавалося навчатися в університетах Праги, Будапешта, Відня та Братислави. Серед зарахованих у новостворений вуз були також демобілізовані після закінчення війни фронтовики.

Викладацький склад університету в основному було сформовано з направлених в Ужгород кадрів з вищих навчальних закладів держави. Місцева влада забезпечила їх усім необхідним, створивши нормальні умови для життя.

Слід визнати, що студентам непросто давалась наука в складних повоєнних умовах: переповнені гуртожитки, майже мінімальна вартість харчування в їдальні університету при карточній системі на хліб та невелика стипендія не забезпечували життєві потреби студентів. Хто не мав матеріальної підтримки з дому, змушений були паралельно з навчанням шукати підзаробітку. Так, приміром, студенти медичного факультету знаходили можливість заробляти на нічних чергуваннях у лікарнях, фізично загартовані юнаки – на вантажно-розвантажувальних роботах на залізничній станції, а окремі навіть займалися дрібною торгівлею. Незважаючи на тогочасну важку ситуацію в різних сенсах, студентські роки були цікавими та веселими і згадати про них нам, одним із перших випускників державного університету, приємно навіть через більш як три чверті століття.

На жаль, у 2020-му році епідеміологічна ситуація завадила запланованому широкому відзначенню 75-річчя відкриття Ужгородського державного університету. Автори цієї статті за сприяння академіка **Я.С. Яцківа** та члена-кореспондента НАН України **І.М. Трахтенберга** на сторінках «Світогляду» №6 за 2020 рік змогли висвітлити окремо історичну дату відкриття медичного факультету, на який тоді було зараховано 75 студентів. Це мало виключно важливе значення у зв'язку з широким розповсюдженням інфекційних та інших захворювань на Закарпатті та великого дефіциту лікарських кадрів.

У контексті наших роздумів, покладаючись на історію далекого минулого, стверджуємо, що своїх Платонів та швидких розумом Ньютонів може народжувати Україна, що, зрештою, й маємо на прикладі видатного філософа та гуманіста **Григорія Сковороди** (1722–1794), якого називають українським Сократом. У нас справді багато видатних учених, якими ми пишаємось і завдяки яким з'явилися винаходи, відомі в усьому світі. Як фахівці-медики, наведемо ще такий приклад. Українець **Іван Пулюй** (1845–1918) за 14 років до німця **Вільгельма Рентгена** сконструював трубку, яка згодом стала прообразом сучасних рентгенівських апаратів. Саме Іван Пулюй першим у світі в 1895 році зробив рентгенівський знімок людського скелета.

Ужгородський національний університет посідає помітне місце у новітній історії України серед наукових і навчальних центрів. Сподіваємось, що 80-річчя його буде відзначено на належному рівні. Нині університет – це 20 факультетів, на яких здобувають освіту понад 13 600 студентів з педагогічних, лікарських, гуманітарних, суспільно-правових, міжнародних, соціальних, фінансово-економічних та технічно-інженерних напрямків.

На протязі існування Ужгородського університету кожен з його дванадцяти ректорів в міру своїх можливостей впливав на розбудову вищої школи на Закарпатті. Одним з них був його перший ректор-організатор **Степан Васильович Добош**. На цій посаді пробув він дуже недовго – усього два місяці (вересень–жовтень 1945 року), але дав старт у відліку історії народженого вузу.

Його змінив кандидат хімічних наук, доцент **Аркадій Михайлович Курішко** (його керівництво припадає на 1945–1949 роки). Саме за його ініціативи та організаторських зусиль 1 вересня 1946 року було відкрито хімічний факультет. Популярність цього навчального підрозділу зростала завдяки діяльності в його складі відомих професорів **Б. Дашкевича** та **І. Ленарського**. До речі, в період 1956–1961 років доктор біологічних наук Іван Іванович Ленарський був ректором Ужгородського університету, змінивши на цій посаді доцента, кандидата біологічних наук **Григорія Володимировича Ткаченка** (1949–1951).

Дмитро Бенедиктович Чепур – один із ректорів Ужгородського національного університету, стаж його на керівній посаді становить 16 років (1961–1977). Він – доктор фізико-математичних наук, професор, лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України, був відзначений двома орденами. Уродженець Полтавщини, він зріс на Закарпатті до постаті видатного вченого і педагога вищої школи. Дмитро Чепур – засновник ґрунтовної та знаної у науковому світі школи

з розвитку фізики й технології складних напівпровідникових матеріалів. Цей новітній науковий напрям формувався і зріс в Ужгородському національному університеті безпосередньо під успішним його керівництвом. За час перебування Дмитра Чепура на посаді ректора відбулися значні події в розвитку вузу: відкриті нові факультети та спеціальності, розпочато й завершено перший етап будівництва головного навчального корпусу. В 1965 році за його сприяння відкрилася проблемна науково-дослідна лабораторія синтезу і комплексних досліджень фізико-хімічних властивостей нових напівпровідників складного складу, на базі якої згодом був створений Інститут фізики і хімії твердого тіла та кафедри хімії твердого тіла і фізики напівпровідників. А через два роки на базі пункту спостереження Землі відкрилася лабораторія космічних досліджень, яка згодом стала однією з кращих у країні.

І надалі впродовж двадцяти семи років ректорами університету були представники точних наук. **Володимир Гаврилович Шульга** – кандидат фізико-математичних наук, доцент. Очолював колектив вузу в 1977–1980 роки. Його змінив відомий у науковому світі вчений – доктор фізико-математичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України **Володимир Іванович Лендьєл** (1980–1988).

Восьмим ректором Ужгородського національного університету впродовж шістнадцяти років (1988–2004) був **Володимир Юлійович Сливка** – доктор фізико-математичних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, двічі лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України. Його перебування на керівній посаді знаменується помітними успіхами в розвитку університету, зокрема як матеріально-навчальної бази, так і відкриттям кількох нових факультетів.

Академік В.П. Філатов читає лекцію студентам медичного факультету Ужгородського університету

Михайло Фатула і Децидерій Петнегазі

Далі неповні два роки (2004–2005) ректором Університету був **Василь Іванович Русин** – доктор медичних наук, професор, академік Академії інженерних наук України, дійсний член Угорської академії наук, лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений лікар України.

Опісля сім років (2005–2012) вузівський колектив очолював **Микола Миколайович Вегеш** – доктор історичних наук, професор, почесний доктор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Менше трьох років (2012–2014) ректором був **Федір Григорович Ващук** – доктор технічних наук, професор, академік Академії наук вищої школи України, заслужений працівник освіти України, кавалер двох орденів. Саме в цей період відбулося укрупнення Ужгородського національного університету, до якого постановою Кабінету міністрів України було приєднано Закарпатський державний університет, який до того очолював Федір Ващук.

Діючий нині ректор – доктор медичних наук, професор, заслужений лікар України, президент Української асоціації нейрохірургів **Володимир Іванович Смоланка** – очолив вуз у 2014 році. Ректор намагається адекватно реагувати на виклики часу, концентрувати увагу всього професорсько-викладацького потенціалу на головному – якісній підготовці фахівців різних галузей і напрямків, щоб університет гордився своїми випускниками, а останні – відповідно своєю альма-матер.

Серед десятків тисяч фахівців з дипломом Ужгородського національного університету є сотні випускників, які роблять йому добрий імідж не тільки в Україні, а й за кордоном. Нашого цвіту – по всьому світу! Створено навіть міжнародну асоціацію випускників Ужгородського національного університету, її відокремлені підрозділи також діють у зарубіжжі.

Хоча б окремих з них згадаємо в цій статті. Заслужений авторитет здобули, працюючи за кордоном, **Олександр Кокенеші** – доктор фізико-математичних наук, професор кафедри експериментальної фізики Дебреценського університету в Угорщині та **Євген Шерегій** – професор університету в м. Жешув (Польща). Подружжя **Надія** та **Віктор Голдовські** – колишні випускники фізичного факультету УжНУ – нині проживають і працюють в Ізраїлі: Надія – професор, завідувачка відділу стандартів та частот Національної фізичної лабораторії (відповідальна за державний стандарт часу і частоти та національну шкалу часу), вчена співробітниця Міністерства економіки Ізраїлю; Віктор – науковий керівник проекту з розробки оптичних блоків квантових стандартів частоти компанії Асси Веаїта, науковий консультант лабораторії спектроскопії плазми інституту імені Вайцмана. Саме вони є одними з ініціаторів створення міжнародної асоціації випускників УжНУ. Також в Ізраїлі в медцентрі Тель-Авіва працює випускниця УжНУ **Лариса Ідзинська**.

Ужгородський національний університет по праву гордиться своїми випускниками і в далеких Сполучених Штатах Америки. Серед них: **Наталія Сіра** – професорка Східно-Каролінського університету, **Ігор Айзенберг** – доктор фізико-математичних наук, професор Манхеттонського коледжу, **Юлій Ємінек** – науковий співробітник Аргонської національної лабораторії в місті Чикаго, професор-генетик **Тарас Олексик** – директор Карібського геномного центру університету Пуерто-Ріко. Цей перелік випускників ужгородського вузу можна продовжити. Це підтверджує престиж і визнання їхніх дипломів чи не в усьому світі. Але справедливо треба зауважити, що тисячі випускників УжНУ, які свою професійну діяльність формували в Україні, на теренах рідного Закарпаття, і ті, що в нинішній час творять імідж університету, заслуговують не меншої шани й визнання. ■